FACTSHEET ALCOHOL



Deze factsheet presenteert de belangrijkste cijfergegevens van het voorbije decennium (2000-2010) over de omvang van het alcoholgebruik in Vlaanderen en België.

We bespreken achtereenvolgens:

- het gebruik bij verschillende groepen;
- combidruggebruik;
- problematisch gebruik;
- ziekte- en sterftecijfers;
- de hulpvraag bij alcoholgebruikers;
- gegevens over verkeer;
- gegevens van politie en justitie;
- de beschikbaarheid van alcohol.

Deze factsheet maakt deel uit van een reeks factsheets over verschillende producten. Het document 'achtergrond bij de factsheets' geeft meer uitleg bij de herkomst van de gebruikte cijfers. Alle bronnen zijn opgenomen in de 'literatuurlijst bij de factsheets'.

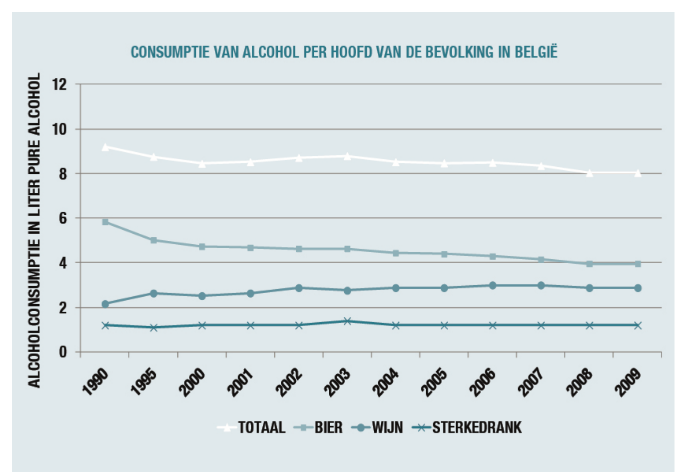
Alcohol ofwel ethanol of ethylalcohol is een kleurloze en smaakloze vloeistof. Het ontstaat door gisting van de suikers die van nature in granen en fruit zitten. Naarmate de drank langer gist neemt het alcoholpercentage toe. Het maximum percentage alcohol is 15% voor gegiste dranken. Door distilleren kan een hoger alcoholpercentage bereikt worden. De belangrijkste soorten alcoholhoudende dranken zijn bier, wijn en sterkedrank (gedistilleerd). Alcohol heeft een verdovend effect op de hersenen. Wanneer iemand alcohol drinkt, raken eerst de hersendelen verdoofd die het gedrag en de gevoelens controleren. Zo zorgt een kleine hoeveelheid alcohol voor een stoutmoediger, actief gevoel. Bij een grotere hoeveelheid alcohol vermindert het reactievermogen. Nog meer alcohol vermindert de controle over de bewegingen en het coördinatievermogen.

Gebruik

Alcoholgebruik in de algemene bevolking

Consumptie per hoofd van de bevolking

Belgen dronken in 2009 gemiddeld 8,1 liter pure alcohol per hoofd van de totale bevolking. Dat komt neer op 81 liter bier, 25 liter wijn en 3,4 liter sterkedrank. Tegenover 2000 is de totale gemiddelde consumptie van alcohol licht gedaald. De consumptie van sterkedrank bleef gelijk, de wijnconsumptie ging iets omhoog en de bierconsumptie daalde fors.[1]



Gebruik in het afgelopen jaar en dagelijks alcoholgebruik

In 2008 dronk 83% van de Vlamingen van 15 jaar of ouder het afgelopen jaar alcohol. Dat gold meer voor mannen (86%) dan vrouwen (80%). 17% van de Vlamingen dronk het afgelopen jaar geen alcohol. Het laatstejaarsgebruik van alcohol bleef tussen 1997 en 2008 constant[a].

11% van de Vlamingen dronk in 2008 dagelijks alcohol. In 1997 ging het nog om 7%. Dagelijks alcoholgebruik hangt significant samen met sekse en leeftijd. Bijna dubbel zoveel mannen (15%) als vrouwen (8%) dronken dagelijks alcohol in 2008. Dagelijks alcoholgebruik stijgt met de leeftijd en bereikt een piek op de leeftijd 55 tot 74 jaar. Bij vrouwen komt dagelijks drinken het meest voor bij de 55-64-jarigen, bij mannen bij de 75-plussers.[2]

[a] Het percentage daalt wel maar de daling is niet statistisch significant.

Hoeveel wordt gedronken?

Wekelijkse drinkers consumeren in Vlaanderen in 2008 gemiddeld 10 glazen alcohol per week. Tegenover de voorgaande jaren bleef dit aantal stabiel. Jongeren van 15-24 jaar en volwassenen tussen 45 en 54 jaar drinken gemiddeld een glas per week meer. Volwassenen tussen 55 en 64 jaar drinken wekelijks gemiddeld 12 glazen alcohol. Vrouwen drinken per week gemiddeld minder dan mannen: 7 versus 13 glazen. Jonge mannen van 15-24 jaar drinken gemiddeld het meest alcohol (15 glazen per week).[2]

Wanneer wordt gedronken?

In 2004[b] dronk 2% van de Vlamingen enkel alcohol op weekdagen en 34% dronk enkel alcohol tijdens het weekend. Het valt op dat het percentage weekenddrinkers hoger is bij de jongeren en daalt met de leeftijd. 31% dronk zowel tijdens de week als in het weekend alcohol. Tijdens de week en in het weekend alcohol drinken komt vaker voor bij mannen en is zowel voor beide geslachten het hoogst op de leeftijd 45 tot 64 jaar.[2]

Drankvoorkeur

Drankvoorkeur hangt samen met de locatie of de omstandigheden van gebruik. Op restaurant kiezen de meeste consumenten voor wijn. Op recepties drinkt men het liefst champagne. Op café, thuis, bij het uitgaan en bij familiefeesten gaat de voorkeur uit naar bier.[3] De totale bierconsumptie nam tussen 2000 en 2010 met 16% af. Pils is al jaren het meest gedronken bier, maar ook het pilsverbruik daalde met 16%. Degustatiebieren[c] en abdij- en trappistbieren doen het wel goed. De consumptie daarvan nam op 10 jaar tijd met respectievelijk 40% en 22% toe.[4]

Internationale vergelijking

In 2005[d] stond België 35[ste] op de wereldranglijst inzake alcoholverbruik voor de totale alcoholconsumptie per hoofd van de bevolking. De alcoholconsumptie bedroeg 10,8 liter pure alcohol per hoofd van de bevolking, berekend op de bevolking van 15 jaar en ouder. De top vijf wordt ingenomen door Moldavië, Tsjechië, Hongarije, Rusland en Oekraïne. Wanneer enkel rekening wordt gehouden met de officiële alcoholconsumptie dan steeg België naar de 31[ste] plaats met een consumptie van 9,8 liter pure alcohol per hoofd van de bevolking. Op kop staan dan de Britse Maagdeneilanden, Tsjechië, Andorra, Estland, Ierland en Frankrijk.[5]

In 2009 dronk 76% van de Europeanen[e] van 15 jaar en ouder de afgelopen 12 maanden alcohol. Denemarken (93%), Zweden (90%) en Nederland (88%) kennen de hoogste percentages drinkers. Portugal (58%), Italië (60%) en Hongarije (64%) de laagste. België situeert zich ergens tussenin, met 79% van de bevolking dat het afgelopen jaar alcohol dronk.

24% van de Europeanen dronk de afgelopen 12 maanden geen alcohol. Het percentage onthouders varieert van 7% (Denemarken) tot 42% (Portugal). In België dronk 21% van de respondenten het afgelopen jaar geen alcohol. Zuid-Europa telt meer niet-drinkers maar als er gedronken wordt gebeurt dat frequenter. In de Zuid-Europese landen komt een hoog percentage dagelijkse drinkers voor: 43% in Portugal, 25% in Italië. Ter vergelijking: België telde in 2009 14% dagelijkse drinkers.

49% van de Europese alcoholgebruikers dronk in 2009 1-3 keer per week alcohol. In België gold dat voor 50%.

[b] Recentere cijfers zijn niet beschikbaar, in de enquête van 2008 werd dit niet meer nagegaan.
[c] Degustatiebieren zijn zware blonde bieren, streekbieren, 'pale ale', 'stout', 'scotch Xmas'.
[d] Over de consumptie per hoofd van de bevolking zijn geen recentere internationaal vergelijkbare cijfers beschikbaar.
[e] Daarmee worden de inwoners van de 27 EU-lidstaten bedoeld.

Op de dagen dat ze alcohol drinken, dronk 69% van de Europeanen gewoonlijk 2 drankjes of minder. 10% zei doorgaans 5 of meer drankjes te nuttigen. In Ierland (30%), het Verenigd Koninkrijk (25%), Denemarken (24%) en Finland (23%) komt dat het meest voor.[6]

> In Europa kunnen drinkculturen ingedeeld worden in de zogenaamde droge culturen (Noord-Europa, waar bier en sterkedrank de populairste dranken zijn en voornamelijk geconsumeerd worden tijdens het weekend en speciale gebeurtenissen, en dit los van de maaltijd) en natte culturen (Zuid-Europa, waar alcoholische dranken en met name wijn voornamelijk worden geconsumeerd tijdens de maaltijd). De landelijke verschillen in alcoholconsumptie worden echter steeds kleiner en traditioneel dominante drankvoorkeuren zijn tegenwoordig niet meer zo uitgesproken.[7]

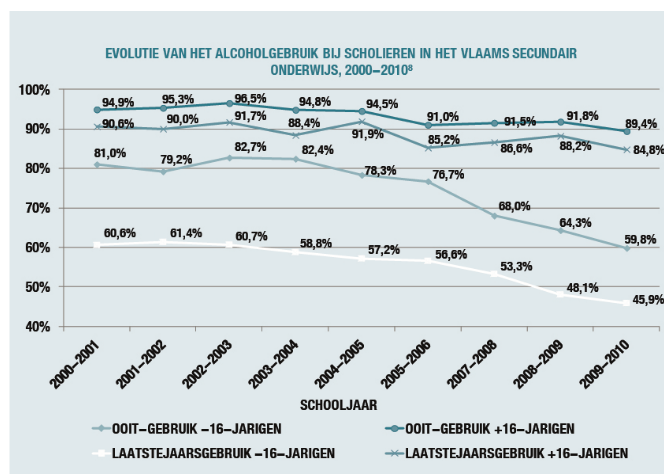
Scholieren in het secundair onderwijs

De meeste leerlingen in het secundair onderwijs dronken al ooit alcohol: 72% (in schooljaar 2009-2010). 62% van de leerlingen dronk het afgelopen jaar alcohol en 49% dronk de maand voor de bevraging alcohol. Bier wordt door het meeste aantal leerlingen gedronken. 14% van alle leerlingen dronk minstens een keer per week bier.

Hoe ouder de leerlingen, hoe meer van hen ooit en het jaar en de maand voor de bevraging alcohol hebben gedronken. Ook regelmatig[f] alcohol drinken neemt toe met de leeftijd. 44% van de 17-18-jarigen dronk regelmatig alcohol. 60% van de leerlingen die jonger zijn dan 16 jaar heeft ooit alcohol gedronken; van de leerlingen van 16 jaar en ouder is dit 89%. 7% van de leerlingen jonger dan 16 jaar dronk regelmatig alcohol; bij de oudere leerlingen is dit 39%.

Evenveel jongens als meisjes hebben ooit, het voorbije jaar en de voorbije maand alcohol gedronken. Er is wel een verschil in de frequentie waarmee ze alcohol drinken: 24% van de jongens dronk regelmatig alcohol tegenover 16% van de meisjes. Jongens beginnen bovendien gemiddeld vroeger met alcohol drinken dan meisjes.

Zowel de levens- als de jaarprevalentie van alcoholgebruik daalde vooral vanaf schooljaar '03-'04.[8]



Studenten in het hoger onderwijs

97% van de studenten zei in 2009 dat ze ooit alcohol dronken. Bijna al deze studenten dronken ook het afgelopen jaar alcohol (92%). Meer dan 8 op 10 studenten dronken het laatste jaar wijn of bier (respectievelijk 84% en 82%). 78% van de studenten dronk het laatste jaar sterkedrank en 75% dronk aperitieven.

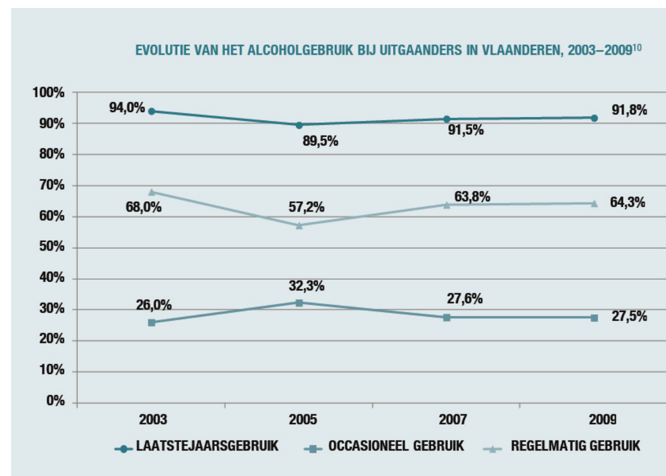
[f] Regelmatig betekent minstens eenmaal per week tot dagelijks.

In de vakantieperiode lag de gebruiksfrequentie van alcohol het hoogst. 48% van de studenten die het laatste jaar alcohol dronken, gaf aan in de vakanties meerdere keren per week bier te drinken. In het academiejaar lagen de gebruiksfrequenties iets lager. Het aandeel frequente gebruikers van wijn, aperitieven en sterkedrank (meerdere ke ren per week tot dagelijks drinken) lag in het academiejaar bijna de helft lager dan in de vakantieperiodes. Voor bier is het verschil veel minder groot. Nog steeds 41% laatstejaarsdrinkers dronken meerdere keren per week bier tijdens het academiejaar. 4% laatstejaarsdrinkers dronk tijdens het academiejaar dagelijks bier. In de examenperiodes valt het alcoholgebruik sterk terug. Enkel bier wordt in de examenperiode nog door 7% van de studenten regelmatig gedronken.

Mannelijke studenten drinken vaker alcohol dan vrouwelijke studenten. Zo gaf 60% van de mannelijke studenten die het laatste jaar bier dronken, aan dit meermaals per week te doen tijdens het academiejaar (niet tijdens de examenperiode). Bij de vrouwelijke studenten die het laatste jaar bier dronken, is dit percentage 24%.[9]

Uitgaansleven

Het meest gebruikte middel bij uitgaanders[g] is alcohol. Sinds 2003 bleef het laatstejaarsgebruik van alcohol stabiel rond 90%. In 2009 gebruikte 63% van de uitgaanders in het afgelopen jaar minstens 1 maal per week alcohol. 7% dronk dagelijks alcohol. Evenveel mannelijke als vrouwelijke uitgaanders dronken het afgelopen jaar alcohol (92%), maar mannen dronken frequenter. 76% van de mannelijke uitgaanders dronk minstens wekelijks alcohol en 10% dronk dagelijks. Voor de vrouwen gold dat 50% minstens wekelijks alcohol dronk en 3% dagelijks. Alcohol wordt vooral gebruikt tijdens het uitgaan (84%). 42% van de uitgaanders dronk ook alcohol *vooraleer* ze uitgaan. Er is een verband tussen bezoeksfrequentie van cafés en de gebruiksfrequentie van alcohol: frequenter cafébezoek gaat samen met frequenter alcoholgebruik.[10,h]



Gedetineerden

In 2008 heeft 22% van de gedetineerden in Belgische gevangenissen ooit alcohol gedronken in de gevangenis. 8% van de gedetineerden die ooit in de gevangenis alcohol dronken, dronk ook de laatste maand alcohol in de gevangenis. Cijfers over de voorgaande jaren zijn moeilijk te vergelijken.[11]

[g] De gemiddelde leeftijd van de bevraagde uitgaanders is 22 jaar en 2 maanden.
[h] Occasioneel betekent 1 keer per maand of minder tot enkele keren per maand; regelmatig betekent minstens eenmaal per week tot dagelijks.

Combigebruik

83% van de uitgaanders combineert[i] wel eens illegale drugs met alcohol. 10% doet dat altijd. In 2009 heeft 50% van de uitgaanders het laatste jaar alcohol met energy drinks gecombineerd. De meesten deden dat 1 keer per maand of minder (23%).[12]

36% van de 'ervaren' cannabisgebruikers die al minstens 25 keer cannabis als hoofddrug gebruikten, combineren cannabis altijd of vaak met alcohol.[13]
79% van de 'ervaren' cocaïnegebruikers combineert cocaïne altijd of vaak met alcohol.[14]

Problematisch gebruik

Problematisch gebruik volgens aantal gedronken glazen

De omvang van problematisch alcoholgebruik hangt af van de definitie die gebruikt wordt. Om te bepalen of iemand al dan niet een alcoholprobleem heeft, wordt vaak het aantal gedronken glazen per dag of per week als maat gebruikt. Het afkappunt tussen matig en overmatig drinken wordt dan gedefinieerd als 14 glazen of meer per week voor vrouwen en 21 glazen of meer per week voor mannen. Als deze norm op de Vlaamse bevolking wordt toegepast, dan dronk in 2008 10% van de mannen 22 of meer glazen alcohol per week. Van de vrouwen dronk 6% 15 of meer glazen per week. Voor mannen daalde overmatig drinken tussen 1997 en 2008 met 1%. Bij vrouwen steeg het percentage vrouwen dat wekelijks gemiddeld 15 of meer glazen alcohol dronk van 4% in 1997 naar 6% in 2008. Het percentage overmatige drinkers (22 of meer glazen alcohol per week) is in het Vlaams gewest het grootst bij de mannen van 15-24 jaar (15%) en 55-64-jaar (13%). Bij vrouwen is het percentage vrouwen dat 15 of meer glazen per week dronk het grootst in de leeftijdsgroep 55-64-jaar (15%).[15]

In 2008 dronk 33% van de Vlaamse bevolking 1 tot 7 glazen alcohol per week, 15% dronk 8-14 glazen per week en 8% 15-21 glazen. 6% dronk 22 of meer glazen per week. Een hoog alcoholverbruik wordt vooral door mannen gerapporteerd.[15]

Problematisch gebruik volgens CAGE-vragenlijst

In Vlaanderen was in 2008 het alcoholgebruik van 9% van de bevolking die het laatste jaar alcohol dronk problematisch te noemen op basis van de CAGE-vragenlijst: 13% van de mannen en 6% van de vrouwen[j]. Omgerekend naar de Vlaamse bevolking van 15 jaar en ouder komt dat neer op 485.786 personen[k]. Het problematisch alcoholgebruik steeg de afgelopen jaren van 5% in 2001 tot 9% in 2008. De toename stelt zich zowel bij mannen als vrouwen. De proportie problematische alcoholgebruikers is het grootst in de leeftijdsgroep 45-54 jaar (13%). Bij jongeren tussen 15 en 24 jaar is het alcoholgebruik voor 8% problematisch. Voor de jongens van die leeftijd gaat het om 9%.[14]

Alcoholmisbruik en -afhankelijkheid

Een onderzoek in 2001 vond dat 1,8% van de Belgische bevolking het afgelopen jaar een alcoholgerelateerde stoornis had. Zij voldeden aan de criteria voor de DSM-IV diagnose alcoholmisbruik of –afhankelijkheid. Over het gehele leven be-

[i] Combineren betekent gebruik van meer den een middel door eenzelfde persoon waarbij de effecten van de verschillende middelen elkaar beïnvloeden
[j] Om dit te meten is de CAGE-vragenlijst gebruikt. De CAGE-vragen werden als volgt geformuleerd: (1) Heeft u ooit de nood aangevoeld om minder te drinken? ('Cut') (2) Heeft u het ooit moeilijk met de kritiek op uw drinken? ('Annoyed') (3) Heeft u zich ooit schuldig gevoeld omwille van uw drinkgedrag? ('Guilty') (4) Heeft u ooit alcohol gedronken om 's morgens echt wakker te worden? ('Eye-opener'). Wanneer 2 vragen positief worden beantwoord, bevestigt dit het vermoeden dat er een alcoholprobleem bestaat.
[k] Op 1 januari 2008 bedroeg de bevolking van 15 jaar en ouder in het Vlaams gewest 5.167.937 (http://statbel.fgov.be/nl/modules/publications/statistiques/bevolking/downloads/structuur_bevolking_leeftijd_geslacht.jsp).

keken kwamen alcoholgerelateerde stoornissen voor bij 8% van de bevolking.[16]

Bingedrinken

De term 'binge drinking' verwijst naar excessief drinken binnen een kort tijdskader. Het concept bestaat al lang in medische disciplines. Bingedrinken betekent een periode van continu drinken door iemand die afhankelijk is en pas ophoudt wanneer hij/zij niet meer in staat is verder te drinken. De laatste jaren wordt de term ook gebruikt om in het algemeen te verwijzen naar een zeer hoge alcoholconsumptie op 1 gelegenheid. Er bestaan veel verschillende definities van bingedrinken. Meestal wordt de norm gehanteerd van minstens 4 glazen alcohol per drinkgelegenheid voor vrouwen en minstens 5 glazen alcohol per drinkgelegenheid voor mannen. VAD opteert, conform internationale richtlijnen, voor een definitie die het tijdsbestek duidelijk afbakent namelijk de consumptie van 6 of meer standaardglazen voor mannen en 4 of meer standaardglazen voor vrouwen, in een periode van 2 uur.[17l]

9% van de bevolking in het Vlaams gewest zegt minstens wekelijks 6 glazen alcohol of meer tijdens eenzelfde gelegenheid te drinken. Dit cijfer over het zogenaamde binge drinken kan niet met de voorgaande jaren vergeleken worden omdat dit sinds 2008 op een andere manier wordt gemeten. Binge drinken komt veel meer voor bij mannen (14%) dan bij vrouwen (4%) en dit op alle leeftijden. Het hoogste percentage bingedrinken is te zien bij de jongeren tussen 15 en 24 jaar (14%) en dan vooral bij de jonge mannen (22%). Wekelijks bingedrinken komt ook nog relatief veel voor bij mannen tussen 45 en 64 jaar (16%).[14]

Studenten met alcoholproblemen

34% van de studenten vertoonde in 2009 risicokenmerken van problematisch alcoholgebruik (score van 8 of meer op de AUDIT)[m]. Tussen de geslachten zijn er duidelijke verschillen: 52% van de mannelijke studenten scoorde minstens 8 op de AUDIT-schaal tegenover 19% van de vrouwelijke studenten.

Bij 56% van de studenten kwam in 2009 het afgelopen jaar bingedrinken[n] voor. Voor 21% van de studenten kwam binge drinken minstens eens per maand voor, meestal maandelijks of wekelijks. 30% van de mannelijke studenten deden minstens één keer per maand aan binge drinken, bij de vrouwen lag dat aandeel veel lager (13%).[18]

Ziekte en sterfte

Ziekte

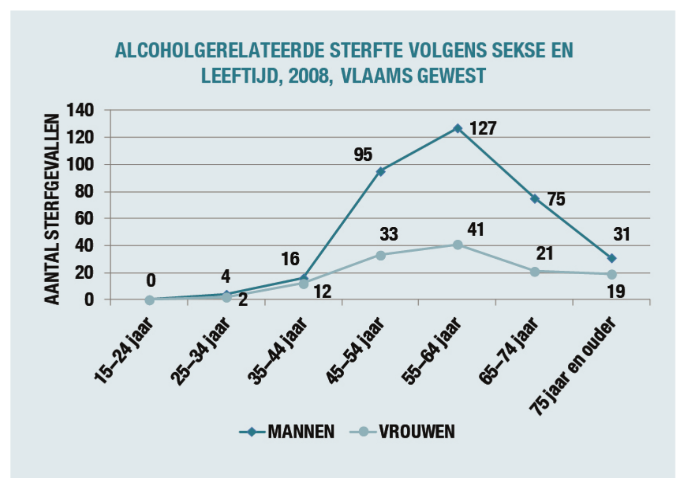
Alcoholgebruik is de derde meest belangrijke risicofactor voor ziekte en invaliditeit, na ondergewicht bij kinderen en onveilige seks (ter vergelijking: tabaksgebruik staat op de zesde plaats). Los van de verslavende werking bestaat er een oorzakelijk verband tussen alcohol en een zestigtal verschillende ziekten en aandoeningen. Meer dan 30 aandoeningen worden rechtstreeks veroorzaakt door alcoholgebruik. Daarnaast is alcohol een medeveroorzakende factor bij 200 andere ziekten. De impact van alcohol op ziektes en letsels hangt af van de gedronken hoeveelheid, het drinkpatroon en de kwaliteit van de alcohol.[19] De belangrijkste alcoholgerelateerde aandoeningen zijn: leversteatose, hepatitis, levercirrose, gastritis, pancreatitis, kankers (o.a. kankers van de mondholte, keelholte en het strottenhoofd, leverkanker,…), bloeddrukverhoging, cerebrovasculaire aandoeningen, coronaire hartziekten, polyneuropathie, wernicke-korsakow syndroom, delirium tremens.[20]

Sterfte

Wereldwijd is 4% van alle sterfgevallen toe te schrijven aan alcohol (6% bij mannen en 1% bij vrouwen). Alcoholgebruik staat op de 8ste plaats als risicofactor voor overlijden.[17]

In de periode 1998-2008 steeg het totaal aantal sterfgevallen in het Vlaams gewest als rechtstreeks gevolg van alcoholgebruik van 446 naar 476 (+3,6%)[o]. In 2008 werd bij 348 mannen en 128 vrouwen het overlijden rechtstreeks toegeschreven aan alcoholgebruik.

Alcoholgerelateerde sterfte kent bij mannen een piek in de leeftijdsgroep 55-64 jaar. Bij de vrouwen is alcoholsterfte gelijkmatiger over de verschillende leeftijdscategorieën verdeeld, hoewel de meeste sterfgevallen als gevolg van alcoholgebruik ook bij vrouwen opgetekend worden tussen 55 en 64 jaar. In vergelijking met 1998 is er in 2008 minder sterfte door alcoholgebruik bij de 35-44-jarigen maar meer bij de 55-plussers.[21]



Alcoholische leverziekte komt het meest voor als rechtstreeks aan alcohol gerelateerde overlijdensoorzaak. In 2008 overleden in het Vlaams gewest 311 personen aan alcoholische leverziekte (216 mannen en 95 vrouwen). Sterfte als gevolg van psychische stoornissen en gedragsstoornissen door gebruik van alcohol komt op de tweede plaats. In 2008 overleden daaraan in totaal 137 personen (108 mannen en 29 vrouwen). Tegenover 1998 is dat een stijging van 30%. Zelfmoord of onopzettelijke vergiftiging door alcoholgebruik kwam in 1998 slechts een keer als doodsoorzaak voor maar in 2008 werden 14 dergelijke sterfgevallen genoteerd.[19]

Sociale schade

Alcoholgebruik veroorzaakt schade die veel verder gaat dan de lichamelijke en psychische gezondheid van de drinker.
Op het werk[p] is er sprake van productiviteitsverlies en mogelijk jobverlies bij de drinker zelf maar ook productiviteitsverlies bij de collega's.[22] Ook zou bij 15 tot 30% van de bedrijfsongevallen alcohol een rol spelen. Het aantal probleemdrinkers onder de beroepsbevolking wordt geschat op 5 tot 10%[q].[23]

[l] Anderson en Baumberg (2006).
[m] De 'Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT)' is een screeningsinstrument voor 'alcohol use disorders', een verzamelterm voor alcoholafhankelijkheid, -misbruik en -intoxicatie.
[n] In dit onderzoek is sprake van binge drinking als een vrouw minstens 4 standaardglazen alcohol drinkt in een tijdsspanne van 2 uur of als een man minstens 6 glazen alcohol drinkt in diezelfde tijdsspanne.

[o] Opgelet, het gaat hier uitsluitend over de sterfgevallen waar alcohol als primaire doodsoorzaak wordt genoemd. Meer toelichting hierover vindt u in de achtergrond bij de factsheets. Overlijdens door verkeersongevallen waarbij een bestuurder onder invloed van alcohol was, zijn in deze cijfers niet meegerekend.
[p] Meer gegevens over alcoholgebruik op het werk zijn te vinden op www.qado.be.
[q] Afhankelijk van de definitie van problematisch gebruik.

Binnen het gezin kunnen ernstige effecten optreden bij de kinderen als gevolg van misbruik door de drinker (verwaarlozing, stress, psychische problemen). Drinken en intoxicatie kunnen ook negatieve invloed hebben op relaties met partner, familie en vrienden. Daarnaast heeft alcoholgebruik een negatieve sociale impact op de samenleving als geheel (bv. verkeersongevallen, geweld of agressie, misdrijven, overlast). De schade aan de gehele maatschappij wordt uitgedrukt in sociale kost. De totale sociale kost van alcoholgebruik[r] werd voor België in 2001 berekend op 6 miljard EUR.[24]

Hulpvraag

Niet alle types hulpverlening registreren op een uniforme of overkoepelende manier hulpvragen die gelinkt zijn aan problemen door alcoholgebruik. Daarnaast kunnen dubbeltellingen voorkomen (bv. van personen die hulp krijgen in verschillende instellingen). Er zijn dus geen globale uitspraken mogelijk over hoeveel alcoholgebruikers in behandeling zijn in België. Een stijging of daling in het aantal personen dat hulp zoekt omwille van alcoholgebruik is niet zo eenvoudig te interpreteren. Het kan gaan om een toe- of afname van het aantal probleemgebruikers in de maatschappij. Evenzeer kan het wijzen op een verandering in het hulpaanbod, in de toegankelijkheid van de hulpverlening of in het verwijzingsbeleid. Er kunnen zich ook wijzigingen voorgedaan hebben in de manier van registreren.

17% van de personen die volgens een bevolkingsonderzoek in 2001 voldeden aan de DSM-IV-criteria voor een alcoholgerelateerde stoornis tijdens het laatste jaar, raadpleegden een hulpverlener. 56% daarvan zocht hulp bij zowel de huisarts als een psychiater.[25]

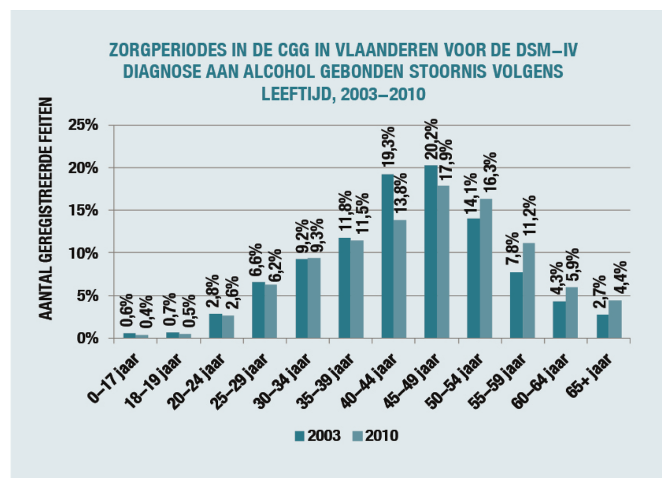
9% van de huisartspatiënten kreeg tijdens het laatste jaar de diagnose alcoholmisbruik of –afhankelijkheid. Dit geldt voor dubbel zoveel mannen als vrouwen. De levensprevalentie voor de diagnose alcoholmisbruik of –afhankelijkheid bedroeg 14%.[26]

In 2010 kwam alcohol aan bod in 25% (n=1.169) van de contacten van **De DrugLijn,** waarin een specifiek middel[s] ter sprake komt. Vragen over alcohol kwamen op de tweede plaats na vragen over cannabis. Het percentage DrugLijncontacten waarbij alcohol aan bod komt, nam toe van 19% in 2001 tot 25% in 2010.[27]

De laatste jaren nemen **gezondheidsinterventies via het internet** een hoge vlucht. Op de DrugLijnwebsite zijn de zelftests en kennistests over alcohol het populairst. In 2010 werden 30.551 zelftests en 13.922 kennistests over alcohol afgelegd.[28] De alcoholtest op alcoholhulp.be[t] werd in 2009 11.783 keer door bezoekers uitgevoerd. Aan het zelfhulpprogramma op alcoholhulp.be namen in 2009 in totaal 675 mensen deel. 245 personen volgden online begeleiding en 198 beëindigden dit programma ook in 2009.[29]

In de **Centra voor Algemeen Welzijnswerk** heeft in 2009 9% (n=4.087) van het totaal aantal cliënten in begeleiding een verslavingsproblematiek. Meestal wordt niet geregistreerd voor welk middel de verslaving geldt. Als enkel wordt gekeken naar cliënten in begeleiding waarvoor het middel wel bekend is, dan komt alcoholverslaving in 2009 op de eerste plaats (27%). Het ging om 851 cliënten. Omdat sinds 2008 anders geregistreerd wordt, is moeilijk te zeggen of het aantal cliënten met een alcoholproblematiek toe- of afneemt.[30]

Van de 53.730 zorgperiodes[u] die in 2010 in alle **Centra Geestelijke Gezondheidszorg** van Vlaanderen en Brussel zijn geregistreerd, had 6% betrekking op een persoon waarbij de diagnose 'stoornis gebonden aan alcohol' is gesteld op (3.355 zorgperiodes). In de periode 2003 en 2010 schommelde het aandeel zorgperiodes voor aan alcohol gebonden stoornissen, bekeken op het totaal aantal zorgperiodes, telkens rond 5% à 6%. De meeste zorgperiodes betreffen mannen (68%). Het aandeel vrouwen is tussen 2003 en 2010 toegenomen van 30% tot 33%. De meeste zorgperiodes omwille van aan alcohol gebonden stoornissen waren in 2010 voor personen in de leeftijdsgroep 45-54 jaar. In vergelijking met 2003 waren in 2010 meer zorgperiodes geregistreerd voor personen van 50 jaar en ouder.[31]



In 2006 werden in Vlaanderen 5.454 opnames via de **spoeddiensten van algemene ziekenhuizen** geregistreerd die te maken hadden met alcoholgebruik. Dat betekent 0,41% van het totaal aantal opnames die via de spoeddiensten verliepen. Bij 2.372 opnames gaat het om alcoholintoxicatie, bij 2.103 opnames over alcoholmisbruik[v] en bij 979 opnames over alcoholafhankelijkheid[w]. De grootste groep van personen die op de spoeddiensten wordt opgenomen als gevolg van alcoholintoxicatie of -misbruik is tussen 41 en 50 jaar. Voor alcoholafhankelijkheid worden vooral personen tussen 51 en 60 jaar opgenomen. Het gaat telkens om opnames die resulteren in een klassieke of daghospitalisatie. Over het aantal ambulante spoedinterventies omwille van alcoholgebruik, die niet uitmonden in een ziekenhuisopname, zijn geen gegevens beschikbaar.[32]

In België werden in 2008 123.511 **psychiatrische opnames** geregistreerd. Bij 19% van deze opnames was de hoofddiagnose een aan alcohol gerelateerde stoornis (23.177 opnames). Bij 73% van deze opnames luidt de hoofddiagnose alcoholafhankelijkheid, bij12% alcoholmisbruik. Bij 8% van deze opnames wordt de hoofddiagnose alcoholintoxicatie gesteld. 67% van de opnames in verband met alcohol betreffen mannen. Sinds 1999 nam het aantal geregistreerde psy-

[r] Dit omvat aankoopkost alcohol, directe kosten voor gezondheidszorg, verkeer en in de werkomgeving, overige directe kosten (bv. vernielingskosten, campagnes en voorlichting,…), indirecte kosten (bv. productiviteitsverlies door mortaliteit,…), economische kosten, sociale kosten (bv. schulden, dakloosheid,…) en kost van transfers (bv. werkloosheidsuitkeringen,…).

[s] Naast illegale middelen kunnen ook alcohol, tabak, medicatie of andere middelen ter sprake komen in een contact met De DrugLijn.

[t] Het project 'alcoholhulp.be' is een gezamenlijk initiatief van CAD Limburg en Drughulp Kempen.

[u] Een zorgperiode is een dossier gekoppeld aan de behandeling van een probleem bij een persoon. De zorgperiode start bij de aanmelding en eindigt bij de administratieve afsluiting. Sommige patiënten kennen per jaar meer dan 1 zorgperiode (bv. ze komen in behandeling voor 2 verschillende problemen, of er is een behandeling in het begin van het jaar en een op het einde).

[v] Kenmerken van misbruik zijn: verplichtingen op het werk, school of thuis niet meer nakomen, gebruik in gevaarlijke situaties (bv. in het verkeer), in aanraking komen met justitie en doorgaan met gebruik van het middel ondanks problemen die erdoor ontstaan. In het document 'achtergrond bij de factsheets' wordt 'misbruik' verder toegelicht.

[w] Kenmerken van afhankelijkheid zijn: behoefte hebben aan toenemende hoeveelheden om het gewenste effect te bereiken (tolerantie), onthoudingsverschijnselen, vaak in grote hoeveelheden of gedurende een langere tijd gebruiken, weinig succesvolle pogingen om het gebruik van het middel te verminderen, veel tijd besteden om aan het middel te komen of van de effecten te herstellen, sociale of beroepsmatige bezigheden opgeven of verminderen, doorgaan met het gebruik ondanks het besef dat dit veel problemen oplevert. In het document 'achtergrond bij de factsheets' wordt 'afhankelijkheid' verder toegelicht.

chiatrische opnames voor de hoofddiagnose alcoholgerelateerde stoornis met 5% toe.[33]

De **gespecialiseerde centra voor drugverslaafden** erkend door het RIZIV[x] richten zich hoofdzakelijk op gebruikers van illegale drugs[y]. Toch is in 2007 3% van de cliënten (n=118) in behandeling voor alcohol als voornaamste middel. Het aantal nieuwe behandelingen voor alcohol bleef tussen 2003 en 2007 stabiel. Alcohol komt in deze behandelcentra meer als tweede middel voor: 9% in 2007.[34]

Verkeer

Rijden onder invloed

In België is de maximum toegelaten alcoholconcentratie wanneer men een voertuig bestuurt 0,5 gram zuivere alcohol per liter bloed (0,5‰) of 0,22 milligram alcohol per liter uitgeademde alveolaire lucht (UAL)[z].

Tijdens de BOB-eindejaarscontroles tussen 26 november 2010 en 10 januari 2011 ondergingen 214.896 personen een ademtest. Dat is vier keer zoveel vergeleken met de eindejaarsperiode 2000/2001. Het aandeel positieve bestuurders daalde van 7% in 2000/2001 naar 4% in 2010/2011 (7.727 bestuurders). Voor de meeste van de positief geteste bestuurders bedroeg het alcoholgehalte meer dan 0,8‰ (5.224 bestuurders). Het aantal onmiddellijk ingetrokken rijbewijzen tijdens de BOB-eindejaarscampagne bedroeg in 2010-2011 2.063.

86% van de ademtests tijdens de eindejaarscampagne van 2010/2011 werd afgenomen bij gerichte alcoholcontroles (n=183.919), 9% bij routinecontroles[aa] (n=19.220), 5% (n=11.598) bij ongevallen met lichamelijke of stoffelijke schade en 0,1% bij bestuurders die aanstalten maakten tot sturen (n=159). Het aandeel positieve tests op het totaal aantal afgenomen tests is het kleinst bij gerichte controles en het grootst bij bestuurders die aanstalten maakten tot sturen.
Bij gerichte controles is 3% van de geteste bestuurders positief. 60% daarvan heeft een alcoholgehalte van meer dan 0,8‰. Bij de routinecontroles is 6% van de afgenomen ademtesten positief waarvan 78% met een alcoholgehalte van meer dan 0,8‰. Van de ademtesten afgenomen bij ongevallen is 11% positief. Hiervan had 90% een alcoholgehalte van meer dan 0,8‰. Van de ademtesten die werden afgenomen bij bestuurders die aanstalten maakten tot sturen is 29% positief, waarvan 70% met een alcoholgehalte van meer dan 0,8‰.[35]

Dat de meeste bestuurders onder invloed van alcohol een alcoholgehalte van meer dan 0,8‰ hebben, blijkt ook uit de nationale gedragsmeting over rijden onder invloed van 2007[ab]. 2% van de gecontroleerde autobestuurders was onder invloed van alcohol en zat boven de 0,5‰-limiet. Daarvan had 61% een alcoholconcentratie van 0,8‰ of meer.[36]

Tijdens het weekend heeft men 2 keer meer kans om te rijden onder invloed van alcohol dan tijdens de week. ‘s Nachts is het risico op rijden onder invloed van alcohol 3 keer hoger dan overdag. De proportie bestuurders onder invloed is hoger bij mannen (2,5%) dan bij vrouwen (1,1%). Het relatieve risico voor rijden onder invloed is 5 keer hoger in de leeftijdsgroep 40-54 jaar dan voor de min-25-jarigen. Ook bij 55-plussers is het relatieve risico op rijden onder invloed van alcohol groter dan bij bestuurders jonger dan 25 jaar.
In vergelijking met personen die thuis vertrokken ligt het risico op rijden onder invloed 6 keer hoger bij personen die terugkomen van een horecabezoek. Na bezoek van een fuif of discotheek is het risico 7 keer zo groot.[36]

Verkeersongevallen

Rijden onder invloed van alcohol is een van de belangrijkste oorzaken van ongevallen.[37]
Iemand met 0,5‰ alcohol in het bloed (de huidige wettelijke limiet) loopt ongeveer 1,4 keer meer risico op een ongeval als een nuchtere bestuurder. Bij grotere hoeveelheden alcohol neemt het ongevalsrisico exponentieel toe: bij 0,8‰ is het 2,7 maal zo groot, bij 1,5‰ meer dan 22 maal. Ook de ernst van de verkeersongevallen neemt toe naarmate men meer alcohol gedronken heeft. Bestuurders met meer dan 1,5‰ alcohol in hun bloed lopen ongeveer 200 keer zoveel risico om bij een verkeersongeval om het leven te komen als nuchtere bestuurders.[38]

In 2008 is bij 10% van de letselongevallen[ac] minstens 1 bestuurder onder invloed van alcohol. Het gaat om 4.727 ongevallen. Vergeleken met 1998 is dat 17% meer.

In 2008 waren 79.452 bestuurders betrokken bij een letselongeval. 57% van deze bestuurders moest een alcoholtest afleggen[ad]. 4.835 bestuurders (11% van de geteste bestuurders) testten positief. Tussen 1998 en 2008 verdubbelde het aantal geteste bestuurders en daalde het percentage bestuurders onder invloed van 16% naar 11%. Omdat niet bij alle bestuurders van letselongevallen een alcoholtest wordt afgenomen is moeilijk te zeggen of er effectief minder bestuurders onder invloed zijn. De daling kan ook een gevolg zijn van een minder selectieve controletechniek.

Bij letselongevallen waarbij minstens 1 bestuurder onder invloed van alcohol was, kwamen in 2008 54 personen om het leven, 524 personen waren zwaargewond en 5.917 personen lichtgewond. Tussen 1998 en 2008 nam het aantal doden en zwaargewonden af maar steeg het aantal lichtgewonden met 20%.

De meeste bestuurders onder invloed van alcohol bij letselongevallen waren tussen 20 en 24 jaar of tussen 25 en 29 jaar (telkens 15%). Bij mannen lag het percentage positieve bestuurders tot 3 keer hoger dan bij vrouwen. Bij letselongevallen tijdens weekendnachten was 44% van de geteste bestuurders onder invloed van alcohol. Bij deze weekendongevallen was het hoogste aandeel positieve bestuurders te vinden bij de 30-39-jarigen (49%).[39]

---

[x] Dit zijn medisch sociale opvangcentra (MSOC), dagcentra voor ambulante begeleiding, residentiële crisiscentra voor kortdurende opvang, residentiële behandelingscentra en therapeutische gemeenschappen.
[y] Volgens de RIZIV-conventie kunnen in de residentiële centra wel personen met een primaire alcoholproblematiek worden opgenomen. In de ambulante centra is dat uitgesloten.
[z] Een alcoholconcentratie van 0,22 mg per liter uitgeademde alveolaire lucht (UAL) komt overeen met een alcoholconcentratie van 0,5 gram per liter bloed (0,5‰). Een alcoholconcentratie van 0,35 mg per liter uitgeademde alveolaire lucht (UAL) komt overeen met een alcoholconcentratie van 0,8 gram per liter bloed (0,8‰).
[aa] Routinecontroles zijn niet vooraf gepland, gerichte controles zijn dat wel.
[ab] Dit is een steekproef van autobestuurders die aselect wordt gecontroleerd. Dit wil zeggen dat alle bestuurders die worden tegengehouden een alcoholtest moeten afleggen.
[ac] Het totaal aantal letselongevallen bedroeg in 2008 48.827.
[ad] Er is dus maar informatie over het alcoholgebruik van iets meer dan de helft van bestuurders die betrokken zijn bij letselongevallen. Het percentage bestuurders onder invloed van alcohol wordt wellicht overschat omdat vooral bestuurders waarbij een vermoeden van dronkenschap bestaat getest worden op alcoholgebruik.

Politie en justitie

Misdrijven in verband met alcohol

De politiediensten registreerden in 2009 in het Vlaams gewest 10.508 feiten in verband met openbare dronkenschap, sluitingsuur horecazaken, geheime stokerij, alcohol schenken aan dronken personen of andere niet nader bepaalde feiten. 99% van de feiten ging over openbare dronkenschap. Tegenover 2000 is het aantal geregistreerde feiten bijna verdubbeld.[40]

Geverbaliseerde alcoholgebruikers

In 2006 zijn in België 30.041 individuen veroordeeld voor de inbreuk 'intoxicatie en dronkenschap in het verkeer' (92% mannen en 8% vrouwen). Het aantal veroordeelde individuen voor deze inbreuk daalde met 4% tegenover 1996. Voor 'openbare dronkenschap' (niet in het verkeer) werden in 2006 3.163 personen veroordeeld (91% mannen en 9% vrouwen). Het aantal veroordeelde individuen voor openbare dronkenschap nam met 28% toe in vergelijking met 1996. 12 personen (10 mannen en 2 vrouwen) liepen in 2006 een veroordeling op omwille van het overtreden van de wet op de exploitatie van sterkedranken. In 1996 ging het om 42 personen. Voor het 'opdienen van dronkenmakende dranken' werd in 2006 1 persoon veroordeeld, in 1996 36 personen.[41]

Beschikbaarheid van alcohol

Productie

In 2010 telde België 123 brouwerijen, 10 meer dan in 2000.[42] De productiecijfers bevestigen de status van België als bierland. België produceert voornamelijk bier. In 2010 werd 1,7 miljard liter bier geproduceerd, 13% meer vergeleken met 2000. In 2010 produceerde België 45 miljoen liter sterkedrank. Er zijn geen data over de wijnproductie in 2010.[43]

In- en uitvoer

België exporteerde in 2010 1,6 miljard liter alcohol en voerde 810,9 miljoen liter alcohol in. België voert hoofdzakelijk wijn in (321,7 miljoen liter in 2010). De invoer van sterkedrank steeg met 44% tussen 2000 en 2010.[44]

Voor België is bier het meest uitgevoerde product (1 miljard liter in 2010). In vergelijking met 2000 werd in 2010 60% meer bier uitgevoerd.[39] In 2010 was 59% van de totale bierproductie bestemd voor de export. Het grootste deel van onze bierexport ging in 2010 naar Frankrijk, Nederland en Duitsland. Buiten de Europese Unie zijn landen zoals de Verenigde Staten, Canada en Japan de grootste afnemers van Belgisch bier.[45] Ook de invoer van bier vertoont een stijgende tendens: er werd in 2010 22% meer bier ingevoerd dan in 2000.[39] Er werd vooral bier ingevoerd uit Duitsland, Mexico, Frankrijk en Denemarken.[40]

Uitgaven aan alcohol

10% van het totale budget dat Belgische huishoudens in 2009 gemiddeld besteed hebben aan voedingsmiddelen, dranken en tabak, ging naar alcoholische dranken. In totaal werd daarvoor 512 EUR betaald. Gemiddeld werd in België in 2009 per huishouden 348 EUR uitgegeven aan wijn en aperitieven, 110 EUR aan bier en 54 EUR aan sterkedrank. Het gaat dan uitsluitend over de bestedingen in winkels en niet in de horeca. Waalse gezinnen geven het meest uit aan wijn en aperitieven en aan sterkedrank. Vlaamse gezinnen hebben de grootste uitgaven voor bier. Het bedrag van de totale uitgaven aan alcohol is met de jaren gestegen van 454 EUR in 2000 tot 512 EUR in 2009. Er werd vooral meer uitgegeven aan likeuren en aan champagnes en mousserende dranken. Bekeken op het totale budget dat Belgische huishoudens aan voedingsmiddelen, dranken en tabak besteden, blijven de uitgaven aan alcohol over de jaren echter gelijk. Dat geldt voor de verschillende dranken.[46]

Aantal horecazaken

De horeca is zeer belangrijk voor de consumptie van alcohol. In 2010 verliep 48% van de bierconsumptie via de horeca en 52% via winkels.[47] In 2009 gaven Belgische gezinnen gemiddeld 1.679 EUR uit in restaurants en cafés. Dat bedrag omvat ook het verbruik van alcohol.[48] Vergeleken met 2000 is de bierverkoop via de horeca achteruitgegaan ten voordele van de bierverkoop via de winkels.[49] Dat hangt wellicht samen met de vaststelling dat het aantal horecazaken jaar na jaar vermindert. In 1999 telde België nog 39.842 horecazaken, in 2009 is dat nog 31.914, een daling met 20%. Vooral het aantal cafés (van 23.861 in 1999 naar 16.349 in 2009) en het aantal discotheken en dancings (van 821 in 1999 naar 522 in 2009) nam af.[50]

Prijs

Het prijsniveau van alcohol en tabak is in België even hoog als het Europees gemiddelde. Alcohol en tabak zijn het duurst in Noorwegen (165%) en het goedkoopst in Macedonië (51%).[51]

Overheidsinkomsten uit de alcoholverkoop

De accijns op alcohol verschilt voor bier, wijn en sterkedrank. Op 1 september 2005 steeg de accijns op sterkedrank met 5,5%[ae]. Sindsdien bleven de accijnzen ongewijzigd. De accijns voor een liter sterkedrank (absolute alcohol bij 20°C) bedraagt momenteel 17,52 euro, voor een liter wijn 0,47 EUR en voor een liter bier 0,02 euro[af]. Daarnaast geldt een btw-tarief van 21%.[52]

De inkomsten die de Belgische overheid overhoudt aan de accijnzen op alcoholverkoop namen op 10 jaar tijd met 9% toe. In 2000 bedroeg de totale ontvangst aan accijnzen op alcohol 571 miljoen EUR. In 2010 liep dat op tot 622 miljoen EUR. In 2010 wordt de grootste accijnsopbrengst overgehouden aan sterkedranken, namelijk 235 miljoen euro. Tussen 2000 en 2010 stegen de accijnsopbrengsten op sterkedrank met 14%. In dezelfde periode steeg ook de accijnsopbrengst van wijn en andere gegiste dranken met 14%. Van mousserende wijn en andere mousserende gegiste dranken steeg de accijnsopbrengst tussen 2000 en 2010 maar liefst met 143%. De accijnsopbrengst van bier daalde in dezelfde periode met 10%.[53]

Tot mei 2004 moesten uitbaters van horecazaken een belasting betalen om een vergunning te verkrijgen voor het schenken van sterkedrank. In 2004 bracht deze belasting de overheid nog 5,3 miljoen euro op. In 2005 werd deze belasting afgeschaft en sindsdien heeft de overheid geen inkomsten meer uit het vergunningsrecht.
De eenmalige belasting die moest betaald worden door al wie gegiste dranken verkoopt om ter plaatse te verbruiken werd op 1 januari 2002 afgeschaft in het Vlaams Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en op 29 november 2006 in Wallonië. De aangifteplicht geldt wel nog. In 2006 inde de overheid de openingsbelasting voor het laatst voor een bedrag van 2,3 miljoen euro.[54]

[ae] Het gaat hier om een wijziging van de wet van 7 januari 1998 betreffende de structuur en de accijnstarieven op alcohol en alcoholhoudende dranken (B.S. 4 februari 1998).

[af] Voor sprankelende wijnen, wijnen met een alcoholgehalte van max. 8,5% vol. en voor tussenproducten gelden nog andere accijnstarieven.

Conclusie

Het laatstejaarsgebruik van alcohol bleef de laatste tien jaar constant. In 2008 dronk 83% van de Vlamingen in het voorbije jaar alcohol.

Jonge mannen van 15-24 jaar drinken gemiddeld het meest aantal glazen per week. Zij zijn ook een risicogroep voor overmatig drinken (22 of meer glazen per week). Van de vrouwen zijn het vooral 55-plussers die overmatig alcohol drinken.

Voor bijna 500.000 personen in Vlaanderen is het alcoholgebruik problematisch te noemen uitgaande van de resultaten van de CA-GE-vragenlijst. De laatste jaren steeg het problematisch alcoholgebruik. Slechts een minderheid raadpleegt een hulpverlener. Sinds 1999 is het aantal geregistreerde psychiatrische opnames voor de hoofddiagnose alcoholgerelateerde stoornis met 5% toegenomen.

Alcoholgebruik is verantwoordelijk voor 4% van de sterfgevallen. Alcoholgerelateerde sterfte komt vooral voor vanaf 55 jaar. De doodsoorzaak is meestal alcoholische leverziekte.

In het verkeer steeg de laatste jaren het aantal opgelegde alcoholtests en nam het percentage positieve tests af. Bij 10% van de letselongevallen is minstens een bestuurder onder invloed van alcohol.

[1] Belgische Brouwers, 2011
[2] Gezondheidsenquête - Health Interview Survey (WIV)
[3] Bierbarometer 2010 (Beer & Society Information Center)
[4] Belgische Brouwers, 2011
[5] World Health Organization, Global Information System on Alcohol and Health, 2011
[6] Eurobarometer 2010 (Europese commissie)
[7] Room, R. & Mäkelä, K. (2000); Leifman, H. (2001).
[8] VAD-leerlingenbevraging (VAD)
[9] Rosiers, J., Hublet, A., Van Damme, J., Maes, L., & Van Hal, G. (red.), 2011
[10] VAD-uitgaansonderzoek (VAD)
[11] Druggebruik in Belgische gevangenissen. Monitoring van gezondheidsrisico's 2008 (FOD justitie)
[12] VAD-uitgaansonderzoek (VAD)
[13] Decorte et al., 2003
[14] Decorte & Slock, 2005
[15] Gezondheidsenquête - Health Intervieuw Survey (WIV)
[16] Bruffaerts et al., 2004a
[17] Deutsche Hauptstelle für Suchtfragen e.V. (DHS), 2008.
[18] Rosiers, J., Hublet, A., Van Damme, J., Maes, L., & Van Hal, G. (red.), 2011
[19] WHO, 2011b
[20] Möbius, 2009
[21] Statistiek van de doodsoorzaken (Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid)
[22] WHO, 2011b
[23] VAD, 2010
[24] Pacolet, Degreef, & Bouten, 2003
[25] Bruffaerts et al., 2004b
[26] Aertgeerts et al., 2000
[27] Registratiegegevens de DrugLijn (De DrugLijn)
[28] De DrugLijn, 2011
[29] CAD Limburg, 2010
[30] Tellus cliëntregistratiesysteem (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk)
[31] Registratie elektronisch patiëntendossier CGG (Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid)
[32] Minimale Klinische Gegevens Vlaanderen, opnames via spoed 2006 (Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid)
[33] Minimale Psychiatrische Gegevens (FOD volksgezondheid)
[34] Registratie Vlaamse Vereniging van Behandelingscentra in de Verslaafdenzorg (VVBV)
[35] BIVV, 2011b
[36] Dupont, 2009
[37] Federale Commissie Verkeersveiligheid, 2007a
[38] BIVV, 2011a
[39] BIVV, 2010
[40] Agemene Nationale Gegevensbank (Federale Politie)
[41] Veroordelingsstatistiek (FOD justitie)
[42] Belgische Brouwers, 2011
[43] Prodcom enquête (FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie)
[44] Statistiek buitenlandse handel (Nationale bank van België)
[45] Belgische Brouwers, 2011
[46] Huishoudbudgetonderzoek (FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie)
[47] Belgische Brouwers, 2011
[48] Huishoudbudgetonderzoek (FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie)
[49] Belgische Brouwers, 2011
[50] Aantal actieve btw-plichtige ondernemingen (FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie)
[51] Eurostat, 2011
[52] Federale Overheidsdienst (FOD) Financiën, 2011b
[53] Federale Overheidsdienst (FOD) Financiën, 2011a
[54] Administratie der douane en accijnzen, 2007

Colofon

Redactie: Else De Donder, stafmedewerker VAD
Lay-out concept: www.watf.be
V.U.: F. Matthys, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 I F 02 423 03 34 I vad@vad.be I www.vad.be



VERENIGING VOOR ALCOHOL- EN ANDERE DRUGPROBLEMEN vzw



